

ДУБОВИК ОЛЬГА

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса

ФОРМУВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ РЕЖИМІВ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Підтримка малого та середнього бізнесу в нашій країні через спрощення оподаткування має тривалу історію. Після набуття Україною незалежності був прийнятий Закон України «Про систему оподаткування», який містив усі податки і збори, що стягуються на території країни. При здійсненні будь-якої операції в правовому полі, в результаті якої суб'єкт одержує дохід, необхідно його частину перерахувати державі у вигляді податку. Підприємці мали право самостійно обрати спосіб оподаткування доходів, одержаних від продажу товарів і надання супутніх такому продажу послуг на ринках, за фіксованим розміром податку (далі - фіксований податок) шляхом придбання патенту (Декрет КМУ «Про прибутковий податок з громадян», 1992 р.). Це був перший в законодавстві самостійної України випадок, який припускав вибір суб'єктом підприємницької діяльності альтернативного варіанту оподаткування – сплату або фіксованого податку, або прибуткового податку з громадян та соціальних внесків.

У 1993 р. Декретом КМУ «Про податок на промисел» був введений цей податок. Він надавав можливість громадянам не реєструватись суб'єктами підприємництва при здійсненні несистематичного, не більше чотирьох разів протягом календарного року, продажу вироблених, перероблених та куплених продукції, речей, товарів через придбання одноразового патенту. В іншому випадку громадянин при продажу товару мав зареєструватися суб'єктом підприємницької діяльності зі сплатою прибуткового податку з громадян.

У 1998 р. було видано Указ Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» та введено єдиний податок. Він відносився до консолідованих податків, у склад якого увійшли деякі інші податки і збори. Спрощена система оподаткування вводилася для суб'єктів малого та середнього підприємництва фізичних і юридичних осіб. Вони на свій розсуд обирали можливість працювати на загальній чи спрощеній системі оподаткування, про що заздалегідь повідомляли податкову службу. У більшості випадків суб'єкти бізнесу обирали спрощену систему оподаткування через зменшення податкового навантаження на бізнес, значне спрощення обліку та звітності.

Також у цей час з'являється для сільгосптоваровиробників можливість працювати на фіксованому сільськогосподарському податку (ФСП), який був введений Законом України «Про фіксований сільськогосподарський податок» у 1998 р. Він теж був консолідованим податком, який містив у собі такі досить потужні для сільського господарства платежі як податок на прибуток підприємств, плата за землю, податок з власників транспортних засобів та ін.

Через низький рівень прямої бюджетної підтримки сільського господарства застосування ФСП було вкрай вигідно підприємцям.

З прийняттям Податкового кодексу з 2011 р. в Україні докорінно змінилися підходи до формування спрощеної системи оподаткування. Залишився тільки один єдиний податок, який увібрав у себе інші форми спрощених режимів. На сьогодні існує лише чотири групи платників, які повинні задовольняти певним критеріям. Так, на I групі можуть працювати підприємці-фізичні особи, які здійснюють роздрібний продаж товарів з торгівельних місць на ринках та сплачують єдиний податок по фіксованій ставці (це риси фіксованого податку), а також надають побутові послуги населенню. II та III група платників – це суто єдиний податок, який нараховують та сплачують фізичні та юридичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності. А вже IV група платників включає в себе сільгосптоваровиробників (ФСП став частиною єдиного податку).

Щодо суб'єктів господарювання, спеціальні режими оподаткування дійсно спрощують податкові формальності та зменшують податкове навантаження на бізнес. Але щодо держави, то вона недоотримує частину доходів у вигляді податкових надходжень. Добра ідея підтримки малого та середнього бізнесу згодом перетворилася у деяких випадках на механізм оптимізації оподаткування великих підприємств, що сприяє зростанню тіньової економіки.

Державна податкова політика в галузі підтримки розвитку вітчизняних ІТ-технологій була реалізована через прийняття та введення з 1 січня 2022 р. спеціального правового режиму «Дія.City» для платників-юридичних осіб, які працюють за гіг-контрактами. Такі підприємства мають можливість застосування певних податкових преференцій з податку на прибуток підприємств (у вигляді податку на виведений капітал), податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціально внеску з найманих працівників.

У найближчому майбутньому нас чекають великі реформи щодо застосування спеціальних режимів оподаткування. Жити за власні кошти та знайти для цього резерви через поступове нарощування внутрішніх джерел доходів – основна ідея прийнятої КМУ Національної стратегії доходів до 2030 року [1]. Вона ставить задачу звужити сферу застосування спрощеної системи оподаткування шляхом виключення юридичних осіб, запровадивши запобіжники для зменшення зловживань, підвищивши поріг реєстрації платників ПДВ та збільшивши ефективні ставки податків до рівня загального режиму. Також у Стратегії йдеться про перегляд проєктів «Дія.City» зі створення бізнес-стимулів за рахунок пільг з податку на прибуток підприємств. Сучасні спеціальні режими оподаткування потребують суттєвих змін з метою зменшення кількості зловживань і мають стати потужним важелем підтримки малого підприємництва та розвитку економіки країни, особливо під час війни.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року. Розпорядження КМУ від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf